

EL JACIMENT IBERO-ROMÀ DE MADÀ (ARGENTONA, EL MARESME), UN POSSIBLE CAS DE CONTINUITAT D'ASSENTAMENT AL *TERRITORIUM D'ILURO*

JAUME PUJOL i DEL HORNO*
DOLORS ZAMORA i MORENO*
JOAQUIM GARCÍA i ROSELLÓ*

SITUACIÓ GEOGRÀFICA

El torrent de Madà dona nom a un paratge situat a la riba dreta de la riera d'Argentona, al veïnat del Cros del terme municipal d'Argentona (el Maresme). En aquest indret, als anys seixanta es localitzà un jaciment arqueològic de filiació iberoromana, en uns terrenys propietat de Can Bartrina, nom amb què és més conegut el jaciment en la bibliografia arqueològica. Nosaltres, però, hem donat preferència a la toponímia del lloc i hem preferit anomenar-lo Madà, i més atès que aquest topònim ja s'esmenta des de l'Edat Mitjana.¹

El jaciment fou descobert l'any 1963 pel Grup Arqueològic de Mataró, dirigit aquells anys per Marià Ribas, exactament en l'indret on els torrents de Madà i de Can Calau es creuen amb la carretera B-502, que va de Vilassar de Mar a Argentona, molt a prop de la línia divisòria que separa els termes muni-

* Museu Comarcal del Maresme-Mataró

¹ Hem d'agrair als amics de la Secció Arqueològica del Museu Comarcal del Maresme-Mataró Xabier Cela, Josep Antoni Cerdà, Carles Martí i Víctor Revilla, la col·laboració que en tot moment ens han facilitat per a la realització d'aquest treball.

cipals de Cabrera de Mar (veïnat d'Agell) i Argentona (veïnat del Cros), concretament en el punt quilomètric 4,6. Sembla que el jaciment fou en part destruït en construir-se l'esmentada carretera, quedant-ne restes a la banda nord. Actualment, en aquest indret hi ha una urbanització que es coneix amb el nom de "veïnat de Madà" (lâm. 2). El jaciment es troba en una petita elevació del terreny, que correspon als últims contraforts de la Serralada Litoral abans de trobar-se amb la plana litoral, a uns 80 metres sobre el nivell del mar, i a uns 600 m de distància de la riera d'Argentona. Les coordenades UTM són X: 450780 Y: 4599040.

ANTECEDENTS ARQUEOLÒGICS

La primera referència bibliogràfica del jaciment la donà Marià Ribas, en identificar-lo com les restes d'una vil·la romana. La citació d'aquest autor diu el següent: "A la propietat del senyor Bartrina, fent uns moviments de terres, s'han posat al descobert diversos fonaments d'una vil·la. La ceràmica ha aparegut amb molta abundància". També esmenta la troballa de fragments de grans àmfores, de *dolia* i de diverses *tegulae* i *imbrices* (Ribas 1964: 186). En un apèndix de la mateixa obra, Ribas torna a referir-se al jaciment: "Gràcies a les atencions i facilitats que rebérem de la família Bartrina del veïnat del Cros, propietària del terreny on està situada la vil·la romana, hem pogut iniciar una excavació que permet deduir que es tracta d'una vil·la d'importància, amb parets de pedra de molta solidesa que conserven una bona part d'estucs. S'ha descobert part d'algunes habitacions espaioses. La ceràmica que s'hi troba és molt barrejada i comprèn els tipus més corrents que van des del segle I fins al V, inclusivament, els quals semblen assenyalar el temps que tingué de vida la referida vil·la" (Ribas 1964: 203-204).

L'any 1972, Joan Bonamusa fa una altra referència a aquest jaciment anomenant-lo "vil·la romana de Can Bartrina", nom amb el qual es conegué el jaciment fins a la construcció de la urbanització de Madà, a final dels anys 70. En aquest article, Bonamusa diu que "la vil·la s'identificà per un escampall de materials ceràmics que ocupaven un espai amb un radi d'uns 150 metres". Així mateix, aquest autor dóna dades sobre una petita excavació que s'hi efectuà a principi dels anys setanta. En concret diu que "s'hi va fer un tempteig amb un quadre de 2x2 m, en el qual, a 1,50 m de profundi-

tat, hom hi va trobar una habitació *in situ* pavimentada amb *opus testaceum*" (Bonamusa 1972: 8).

L'any 1979, els treballs d'urbanització d'aquest indret comportaren l'obertura de diversos vials i la construcció de gairebé un centenar d'habitats. Assabentada la Secció Arqueològica del llavors Museu Municipal de Mataró de la realització d'aquestes obres, es procedí a realitzar -després de l'autorització prèvia- una campanya de salvament que durà diversos caps de setmana del mes de febrer d'aquell any. La intervenció arqueològica permeté la localització de diverses restes arquitectòniques. Diverses gestions amb l'empresa constructora feren possible preservar les restes aparegudes, reservant aquest sector com a zona verda no edificable.

Josep M. Mestre publicà, l'any 1979, una notícia sobre aquesta campanya de salvament, on descriu el resultat de l'excavació i fa un exhaustiu comentari de les estructures trobades, un *lacus* amb un dipòsit annex, que atribueix a una vil·la romana (Mestre 1979 a).

En un segon article publicat poc després en la mateixa revista, Mestre amplia la informació sobre l'esmentada campanya i fa referència a la troballa, a pocs metres de les estructures abans descrites, de diverses parets, de part d'un *hipocaustum* i, a uns 70 m, de les restes d'un forn, el qual data dels segles II-I aC. El *lacus* i el dipòsit annex serien dels segles II-IV dC (Mestre 1979 b).

En la seva obra publicada l'any 1981 "Cronologia i poblament a l'àrea rural d'*Iluro*", Marta Prevosti assigna a aquest jaciment el número 236 i manté encara la denominació de Can Bartrina. Està d'acord amb Mestre pel que fa a la datació del forn en època republicana, "car les ceràmiques que s'hi han trobat són exactament del mateix tipus de les imitacions de campaniana exhumades a la vil·la de la riera de Teià (el Masnou) i a la de la Miranda (Badalona)". Respecte als dipòsits excavats, creu que "per la seva disposició, fan pensar en una instal·lació per a l'elaboració del vi, o bé per a oli". Finalment, conclou que "ens trobem, doncs, en presència d'una extensa i sembla que rica vil·la romana, que ja produïa ceràmica d'imitació local de la campaniana en època republicana i que en el segle IV encara tenia importants instal·lacions de caire agrícola" (Prevosti 1981: 244-246).

Tots els materials conservats d'aquest jaciment provenen de l'excavació de salvament realitzada l'any 1979 per la Secció Arqueològica del Museu de Mataró. Durant tots aquests anys, han estat dipositats als seus magatzems, on han restat inèdits. Tan sols, fins ara, una peça havia estat estudiada i dona-

da a conèixer en un treball sobre l'epigrafia romana del Maresme, publicat l'any 1983. Ens referim a un fragment d'una placa de marbre (Fabre, Mayer, Rodà 1983: 82).

L'any 1988, amb motiu de la publicació dels resultats de l'excavació d'un gran dipòsit situat a la part occidental de l'*oppidum* ibèric de Burriac (Cabrera de Mar), es donà a conèixer un important conjunt de ceràmica grisa ibèrica de la primera meitat del segle I aC. El fet que algunes d'aquestes ceràmiques presentessin la pasta marronosa permeté establir un possible paral·lelisme amb la producció grisa exhumada a Madà, si bé hom considerarà aquesta última més moderna. Quant al forn de Madà, es descarta que fos per fabricar ceràmica, i pel que fa al material, es comenta que "entre aquestes [ceràmiques] en predominaven unes amb una cobertura exterior grisa i amb la pasta de color marronós, les formes de les quals eren una imitació de les formes Lamb. 1, 2 i 5 de la Campaniana B" (Miró, Pujol, García 1988: 28 i 126).

La darrera referència al jaciment de Madà la fa Oriol Olesti en un estudi sobre el Maresme en època romanorepublicana. Aquest autor, que esmenta el jaciment com "Veïnat de Madà/Can Madà/Can Bartrina", igual que ja ho havia fet Prevosti, atribueix al forn descobert la fabricació de les ceràmiques grises descobertes a l'estrat d'amortització d'aquesta estructura. Quant a la valoració que fa del jaciment, diu: "Es tracta, doncs, d'un assentament indígena a la plana, que posteriorment evoluciona cap a formes romanes, quan es construeixen diverses habitacions i àrees industrials que perviuen a l'Alt i Baix Imperi" (Olesti 1995: 449).

LA CAMPANYA DE L'ANY 1979

Un fet que hem de lamentar són les poques dades de què disposem per a l'estudi d'aquest important jaciment, la majoria fruit de l'excavació de salvament realitzada a corre-cuita l'any 1979, amb molt bona voluntat, però amb mitjans precaris i manca de temps per dur a terme un treball de camp acurat. Nogensmenys, no es pot oblidar el fet que, gràcies a l'esforç desinteressat dels qui varen participar en aquesta campanya, avui s'ha pogut realitzar aquest treball. Per a tots ells -molts, companys avui a la Secció Arqueològica del Museu Comarcal del Maresme-Mataró-, el nostre agraïment i reconeixement.

La campanya de l'any 1979 fou la darrera intervenció al jaciment. De les dues anteriors, la de 1963 i la de principi dels setanta, no n'ha estat possible localitzar el material arqueològic. Durant la campanya de 1979, les troballes arqueològiques s'efectuaren en dos sectors (lãm. 2), separats per uns 90 m: el forn i entorns (que anomenarem **sector 1**), on s'ha localitzat els materials més antics del jaciment, entre els quals destaca un conjunt de ceràmiques grises de producció indígena que imita majoritàriament formes pròpies de la Campaniana B; i el sector del *lacus*, el dipòsit annex i el *hipocaustum* (al qual ens referirem com a **sector 2**), en què es trobaren els materials més tardans, així com el material sumptuari.

EL SECTOR 1

DESCRIPCIÓ DE LES ESTRUCTURES

Mentre es realitzaven els rebaixos per a la construcció de les cases, quedà al descobert i en part seccionada l'estructura d'un forn de reduïdes dimensions. No es documentà cap altra estructura en aquest sector. Malauradament, no hi ha cap dibuix ni cap fotografia d'aquest forn, i l'única descripció que en tenim és la donada per J. M. Mestre: "Fou exhumat un forn, retallat ja en la seva part superior i que actualment ho ha estat en la frontal. [...] El forn, podria molt ben ser de pega, ja que en veiem les reduïdes dimensions i, a la vegada, les petites canals al voltant de la paret central, que devia haver estat el suport de la graella." (Mestre 1979 b).

A l'interior d'aquesta estructura, es trobà un farciment de terres que contenia nombrosos fragments ceràmics, entre els quals destacava un lot de ceràmiques grises. L'atribució de la fabricació de la ceràmica grisa trobada en aquest petit forn, sembla, al nostre entendre, força agosarada. Per la seva mida i característiques no sembla ser un forn per coure-hi ceràmica. De fet, els seus excavadors i la major part d'investigadors ho descarten.

ESTUDI DEL MATERIAL

La major part del material aparegut correspon a produccions ibèri-

ques fetes a torn, la resta són itàliques, les quals es comentaran en l'apartat dedicat a la datació de l'amortització del forn.

Quant als materials ibèrics, exceptuant-ne un broc d'un possible *askos* de ceràmica grisa ibèrica (núm. 11), la resta pertany a ceràmica oxidada comuna: fragments d'un plat (núm. 10), d'una gerra (núm. 9), d'un atuell de gran capacitat (núm. 13) i d'una tapadora (núm. 12). Dintre del món de les produccions indígenes, a més a més, hi hem inclòs un nombrós conjunt de ceràmiques grises de factura molt homogènia que imiten bàsicament formes de la Campaniana B. Atès que aquest tipus de producció ceràmica no està encara gaire ben estudiat, malgrat que és freqüent trobar-ne en jaciments d'aquesta època, hem decidit fer un estudi específic de la producció.

LES CERÀMIQUES GRISES DE MADÀ

El lot de ceràmiques grises trobades en el farciment d'amortització del forn és suficientment nombrós i homogeni per intentar sistematitzar-lo. Tanmateix, hi ha algunes diferències evidents a simple vista que permeten diferenciar d'entrada dos tipus de pasta.

Un primer grup de peces presenten una pasta poc depurada, amb desgreixador micaci i algunes partícules de quars (argila i desgreixadors característics d'aquesta zona de la comarca). De consistència molt tova, és de tipus sandvitx: marró fosc a l'interior i grisa a les superfícies. La fragilitat de la pasta denota una cuita suficient però a temperatura baixa. Les superfícies són allisades, en cap cas envernissades.

Un segon grup de peces tenen la pasta amb una composició molt similar a la del tipus anterior, si bé és més dura i compacta, de color gris. En alguns casos, hi ha alguns fragments d'una mateixa peça que, tot i tenir la pasta de color gris uniforme, presenten tons marronosos en algunes parts de la superfície. Les superfícies són allisades.

Altres peces tenen alhora les característiques d'ambdós tipus de pasta, la qual cosa demostra que la diferenciació de pastes en realitat es tracta d'un problema de cuita, és a dir, que molt possiblement és la mateixa producció diferenciada pel fet d'haver estat més o menys temps al forn, en un clar procés d'oxidació-reducció.

Quant a les formes, s'han trobat quatre tipus de vasos: els que imiten les formes Lamb. 1, 2 i 5 de la ceràmica Campaniana B, i un tipus de

bol de difícil assimilació tipològica a les produccions d'aquesta ceràmica.

Un primer grup el constitueixen els vasos que imiten les formes Lamboglia 1 de la Campaniana B, dels quals, en total, s'han trobat un nombre mínim de 3 peces diferents. Les característiques formals són les típiques del tipus que imiten, és a dir, vora més o menys engruixida (núm. 15 i 16), i sovint, per sota d'ella, diverses estries externes decoratives (núm. 14 i 15), si bé aquesta característica no la tenen tots els exemplars trobats (núm. 16). Una de les peces (núm. 15) té una estria cap a la meitat de la paret externa de la peça, la qual cosa no és una característica usual de les Campanianes B. Els diàmetres de la vora oscil·len entre 14 i 17 cm, i el tipus de pasta majoritari és el núm. 1, si bé en un sol cas (núm. 16) hi ha característiques dels dos tipus de pasta.

D'imitacions de la copa de forma Lamboglia 2 de la Campaniana B, s'han identificat dues peces diferents (núm. 17 i 18). Tipològicament, aquestes es diferencien dels models originals perquè tenen un exvasament de la vora molt més pronunciat i per la proporció entre el peu i el cos de la copa, ja que en el cas de les imitacions presenten un peu petit en relació amb la resta de la peça. En un dels casos (núm. 18) hi ha una motllura decorativa al coll de la peça, per sota de la vora, la qual cosa és una característica molt poc comuna dels models que imiten.² El diàmetre mitjà de la vora és d'uns 14 cm, el de l'únic peu conservat és de 4,6 cm, i l'altura, de 5,3 cm. Quant a les pastes, cada peça és d'un tipus diferent: la núm. 17 és del primer tipus, i la núm. 18, del segon.

Del conjunt d'aquesta producció ceràmica grisa, la forma més nombrosa és la que imita el plat del tipus Lamboglia 5 de la Campaniana B (núm. 22-32). En total, se n'han trobat un centenar de fragments de vores i quatre peus, d'entre els quals només s'ha pogut refer un sol perfil sencer (núm. 22). La gran quantitat de material trobat d'aquesta forma i el seu estat de fragmentació fan molt difícil de calcular el nombre mínim de peces. Percentualment, representarien aproximadament un 85% del total de la producció, la qual cosa evidencia que aquesta forma fou la més fabricada per aquest taller.

Tipològicament, corresponen al tipus més freqüent d'aquesta forma. Són plats plans, de mida mitjana, vora curta, quasi recta o lleugerament

²Només hem trobat un paral·lel en la classificació de Morel, la 1222g 1, que l'autor data cap al 100 +/- 50 aC) (Morel 1981).

inclinada, carena poc marcada i peu baix i recte, sense motllures. El diàmetre de les vores oscil·la entre 25 i 36 cm, el diàmetre mig dels fons és de 8,4 cm i l'únic plat del qual s'ha pogut refer el perfil (núm. 22) té una altura de 5,4 cm.

Cal destacar, però, un parell de característiques que podrien considerar-se pròpies i identificadores d'aquesta producció, perquè es repeteixen en molts dels exemplars trobats. En primer lloc, s'observa que a la part interna de la peça, just en el punt on s'acaba la vora i comença el fons, hi ha una diferenciació ben marcada, amb una petita estria o amb un bordonet, que delimita clarament ambdues parts (núm. 22 a 28). Aquest tipus de decoració simple no és freqüent ni en les produccions de la Campaniana B ni en altres que la imiten. Un segon element característic és una mena de bombament a la part externa de la peça, a la zona just per sota de la vora (núm. 23, 25, 27-29). Aquesta característica és ja més freqüent de trobar en produccions de la Campaniana B i altres d'afins.

Quant al tipus de pasta d'aquest conjunt de plats, aproximadament poc més de la meitat d'ells tenen una pasta del primer tipus, i la resta, del segon tipus.

Pertanyents també a aquesta producció grisa, es recuperaren alguns fragments de bols. En total s'han trobat un vas, del qual s'ha pogut dibuixar el perfil sencer (núm. 19), i dos fragments de vores de peces diferents (núm. 20 i 21). Tipològicament, són bols profunds, força oberts, amb el peu baix, poc marcat i arrodonit. Les parets són inclinades i la vora presenta un engruiximent que pot ser més o menys marcat. En una de les peces hi ha dues estries poc profundes a prop del fons intern (núm. 20). Els diàmetres de les vores varien entre 13 i 16 cm. L'única peça sencera té un peu de 4 cm de diàmetre i una altura de 5 cm. Les peces núm. 19 i 21 tenen pastes del primer tipus, i l'altra, la núm. 20, del segon tipus.

En resum, es tracta d'un conjunt de ceràmica força homogeni quant a característiques tècniques i formals,³ la qual cosa fa que calgui atribuir-lo

³ La presència de pastes amarronades en ceràmiques grises trobades en jaciments del Maresme central, ja havia estat observada i comentada en estudiar una producció de ceràmica grisa ibèrica exhumada en el nivell I, datat entre el 70-40 a. C., del dipòsit occidental excavat l'any 1983 a l'*oppidum* ibèric de Burriac (Cabrera de Mar), malgrat que aquestes formes no tenen res a veure amb les de Madà. Quant a les imitacions de Campaniana B grises trobades en el mateix nivell del dipòsit (formes Lamb. 1 i 5) corresponen clarament a la producció d'altres tallers (Miró, Pujol, García 1988: 28, 36, 50, 126).

a un sol taller, que gairebé amb tota seguretat cal situar en aquesta zona, i fins i tot, potser al mateix establiment de Madà.

DATAció DE L'AMORTITZACIó DEL FORN

Per datar l'estrat d'amortització del forn cal tenir present no tan sols el material trobat en aquesta unitat estratigràfica, sinó també l'absència d'alguns tipus de material. En aquest sentit, a l'hora d'emmarcar la cronologia de l'estrat, cal destacar, d'una banda, l'absència de ceràmica Campaniana A, i d'altra, la de materials clarament datables amb posterioritat a mitjan segle I aC.

De Campaniana B, se n'han trobat diversos fragments: una vora d'un vas de la forma Lamb. 1 (núm. 1), una vora de plat de la forma Lamb. 5 (núm. 2) i una altra vora d'un plat de la forma Lamb. 6 (núm. 3). Aquesta producció delimita el terme *post quem*, en una data posterior al 125 aC. Quant a les tres peces identificades, són datables perfectament dins de la primera meitat del segle I aC i força freqüents a mitjan segle.

Les dues vores de gots de ceràmica de parets fines trobades són del tipus Mayet II (núm. 4 i 5), una d'elles, la número 4, associable a la variant Mayet II A (Mayet 1975: 99). El moment àlgid de fabricació i ús d'aquesta variant correspon a final del segle II aC i primer terç del segle I aC, i es poden trobar encara esporàdicament fins a mitjan el segle I aC i, excepcionalment, fins a l'època d'August (López 1989: 99). Quant a la vora d'àmfora itàlica del tipus Dressel 1B (núm. 8), té una cronologia bastant àmplia que abasta des dels darrers anys del segle II aC fins a mitjan segle I aC (Tchernia 1986: 102).

De produccions de cuina d'origen itàlic, s'ha trobat un fragment de vora d'olla assimilable a la forma Vegas 4 (núm. 6), amb una cronologia de segle II-I aC, si bé més freqüent durant el segle I aC (Vegas 1973: 20). Una altra peça és un fragment de cassola de vora bífida del tipus Vegas 14 (núm. 7), amb una cronologia que abasta des de l'època tardorepublicana fins a la d'August (Vegas 1973: 45). Així doncs, tot i que aquestes formes tenen una cronologia àmplia, poden situar-se còmodament en el segle I aC.

El material ceràmic de cuita oxidant ibèric aparegut en l'estrat, tot i que també té una cronologia força àmplia, correspon a tipus perfectament situables en el segle I aC. La troballa del conjunt de ceràmiques grises que

imiten les formes de la Campaniana B permet concretar la cronologia d'amortització de l'estrat, ja que aquests tipus ceràmics començaren a produir-se a partir del 70 aC, tal com s'ha documentat en altres jaciments de la comarca, a Burriac, per exemple, (Miró, Pujol, García 1988: 104 i 112).

Per acabar de delimitar el marc cronològic d'aquest estrat, cal tenir també present l'absència d'alguns materials. D'una banda, no s'ha trobat cap fragment de produccions Prearetines, que apareixen a partir del 50 aC, ni de TS Itàlica. Tampoc no s'exhumà cap fragment atribuïble a produccions amfòriques tarraconenses del tipus Laietana 1 / Tarraconense 1 o Pascual 1, l'aparició de les quals pot situar-se aproximadament entre el 50/30 aC.

Així doncs, proposem per a l'estrat de farciment del forn una cronologia de mitjan segle I aC, entre el 60 i el 40 aC.

EL SECTOR 2

DESCRIPCIÓ DE LES ESTRUCTURES

A uns 90 m del sector 1 es localitzaren una sèrie d'estructures que cal associar a les restes d'una vil·la romana (lâm. 2). De la *pars urbana* es documentaren diverses parets i part d'un *hipocaustum* que no s'excavà. Tan sols es pogué excavar un petit sector de la *pars rustica*, en concret un *lacus* amb un dipòsit annex i el que sembla ser l'inici d'un segon *lacus*.

Per a la descripció d'aquestes estructures, disposem de les dades aportades per J. M. Mestre, que comenta: "Com a troballes arquitectòniques més importants, foren posats al descobert un *lacus* i un dipòsit annex. El paviment del *lacus* està realitzat d'*opus testaceum*. A la seva paret est existeix un col·lector de líquids de planta triangular i secció còncaua que posa en comunicació el *lacus* amb el dipòsit a través d'un tub de plom. La delimitació del *lacus* ens ve donada: a la banda nord, per una paret d'uns 40 cm d'amplada, al costat de la qual i per la part de fora, hi trobem un paviment d'*opus testaceum*, el qual podria correspondre molt bé a un altre *lacus*; a la banda est, hi trobem igualment una altra paret d'uns 70 cm d'amplada, que és la que està en contacte amb el dipòsit, la qual, en el seu extrem nord, està feta amb fragments d'àmfora barrejats amb calç; per les bandes oest i sud,

no es troben restes de parets”. Quant al dipòsit, Mestre comenta: “El dipòsit, que està subdividit en dues parts, té un nivell (del terra) inferior al del *lacus*, la qual cosa suposa que la seva utilitat devia ser la de desguàs. La paret oest està una mica malmesa; la nord, que fa uns 40 cm d’amplada, té en la seva part interior i a les cantonades un bordó d’*opus signinum*; les parets est i sud fan, respectivament, uns 30 i 50 cm d’amplada”, (Mestre 1979 a).

ESTUDI DEL MATERIAL

Durant l’excavació de l’any 1979, no es diferenciaren ni els estrats d’ús associats a les estructures ni els d’abandonament. Quant al material, l’única referència existent és que aparegué en un sol estrat, d’uns 20/30 cm de potència, que ocupava tot el sector.

El material conservat és abundant, però molt heterogeni, ja que abasta una cronologia àmplia que va del segle I aC al segle V dC. El més antic són fragments d’envasos amfòrics itàlics datables en el segle I aC: una nansa del tipus Dressel 1 i una vora del tipus Dressel 21/22 de la Campània (núm. 58), emprada possiblement per al transport de fruits. Molt més nombrosos han estat els fragments d’àmfores tarraconenses del tipus Pascual 1 (núm. 59) i sobretot Dressel 2-4, predominant en aquest sector del jaciment. Entre els pivots d’àmfora exhumats, n’hi ha alguns amb grafit (núm. 62-64).

De TS Itàlica, tan sols se’n trobaren escassos fragments informes i dos fragment de fons, que poden ser datats d’època d’August, un dels quals amb la marca [ ] *REST* [I] (núm. 33). Millor representada està la TS Sud-gàl·lica del segle I dC, de la qual s’han identificat les formes Drag. 29 (núm. 34 i 35), que té els seus moments inicials a partir de Tiberi; Drag. 15/17 (núm. 36), i Drag. 18 (núm. 37), de la segona meitat del segle I dC.

També del segle I dC hi ha un petit fragment de vora d’un vaset de parets fines i un fragment de llàntia de disc.

De TS Africana A, hi ha vasos de la forma Lamb. 4/36 A (núm. 39), fabricada entre el 75-150 dC, i de la forma Lamb. 3c / Hayes 16 (núm. 40), datable entre el 150-250 dC. De TS Africana C, hi ha exemplars de la forma Lamb. 40 bis (núm. 41), produïda entre el 230-240/325 dC. Pertanyent a la

TS Africana D, es trobaren diversos vasos de les formes Lamb. 51 A (núm. 42), produïda entre el 320/400-420 dC; Hayes 67 (núm. 43), datable entre el 360-470 dC, i un vas de la forma Hayes 91 B / Atlante XLVIII, 14 (núm. 44), de final del segle IV / segle V dC.

La ceràmica africana de cuina està representada per les formes Ostia II, 307 (fabricada des de Tiberi fins a mitjan segle II dC); Lamb. 10 B / Hayes 23 A (núm. 47)(del segle II dC); Lamb 10 A / Hayes 23 B (núm. 48); Ostia III, 267, i Ostia I, 262 (núm. 49) (del segle II dC fins a principi del segle V dC); Ostia I, 18 (núm. 50-51) (de la primera meitat del segle III dC), i Ostia IV, 61 (núm. 52) (del segle IV dC fins a principi del segle V dC).

Altres materials de cuina exhumats són diverses olles (núm. 53 i 54). A Can Blanc (Argentona), aquestes peces s'han trobat en un abocador datat del primer quart del segle II dC (Carreras, Rigo 1994: 191 i 211). També s'han trobat bols (núm. 55) i morters de marbre (núm. 56) i de ceràmica (núm. 57).

Les àmfores tardanes que s'han pogut classificar són de la forma Keay XXIII / Almagro 51 C lusitana (núm. 61), datable des de final del segle III fins al segle V dC, i Keay XIII bètica (núm. 60), datable del segle IV a mitjan segle V dC.

Quant a la TS grisa paleocristiana, hi ha dos fragments corresponents a les formes Rigoir 15 (núm. 45), datable entre el 370-500 dC, i Rigoir 1 (núm. 46), datable en el segle V dC.

En resum, s'observa que hi ha una continuïtat cronològica entre els materials conservats, la qual cosa podria ser indicativa d'una continuïtat d'ocupació de la vil·la, des d'època d'August fins al segle V dC.

CONCLUSIONS

La interpretació global del jaciment està dificultada per la manca de connexió entre els dos sectors excavats, separats per una distància d'uns 90 m.

Mentre que les restes excavades en el sector 2 corresponen clarament a una vil·la romana, la interpretació més acceptable, per nosaltres, de les restes documentades en el sector 1 és que corresponen a un establiment de filiació ibèrica situat a la plana, no necessàriament agrícola, bastit durant el

Període Ibèric Final.⁴ Pel que fa a la utilitat del forn, única estructura documentada en el sector, ja hem dit que és desconeguda. Podria tractar-se, tal com diu Mestre, d'un forn de pega, o bé, ser simplement un forn domèstic. En principi, creiem que s'ha de descartar una utilitat com a forn per coure ceràmica per a aquesta estructura.

A la zona central del Maresme durant els segles II-I aC, el poblament laietà el tenim constatat en diversos poblats de muntanya: Cadira del Bisbe (Premià de Dalt), Burriac (Cabrera de Mar), Turó Gros de Céllecs (Òrrius) i la Torre dels Encantats (Arenys de Mar), els quals tenen el seu moment inicial en època anterior. El més important de tots ells fou el de Burriac, nucli de primer ordre i un dels centres més importants dels laietans. La seva extensió, entre 7 i 10 ha, el converteix en un dels més grans de Catalunya. Al seu peu, s'obre al mar la vall de Cabrera de Mar, on s'han localitzat un gran nombre de sitges, tres necròpolis, diversos assentaments dispersos i un santuari (García, Zamora 1993: 148-154).

A diferència d'altres poblats ibèrics, els del Maresme central no foren abandonats en produir-se la conquesta romana del territori a final del segle III aC, ans al contrari, alguns d'ells -és molt clar el cas de Burriac- experimenten una etapa d'esplendor durant el Període Ibèric Final.

La constatació de noves pautes d'ocupació i d'explotació del territori la trobem a partir del 150 aC, moment a partir del qual s'observa una diversificació del poblament laietà i l'ocupació de zones planeres del Maresme central no explotades anteriorment, mijançant la construcció de tot un seguit d'establiments de nova creació. Aquest és el context on creiem que s'ha de situar la creació de l'establiment al qual pertany l'estructura documentada en el sector 1 de Madà. Pel lloc on han aparegut tots aquests establiments i per la freqüent presència de sitges a prop, pensem que es tractaria bàsicament d'assentaments agrícoles, llevat d'algun, no específicament del Període Ibèric Final, que correspondria a instal·lacions industrials, com és el cas dels centres terrissers de Can Vilà (Premià de Dalt) i Camí de Vista Alegre / Riera de Sant Simó (Mataró). De caràcter eminent-

⁴ La construcció de vil·les romanes en indrets molt propers a assentaments ibèrics de plana del Període Ibèric Final, és un fet que ja havia estat observat en diversos llocs del Maresme central, com a Can Bada (vil·la romana de Ca la Madrona), i a l'estrat ibèric de Can Majoral (vil·la romana de Can Majoral). La connexió cronològica entre els dos establiments en cap dels dos casos, fins ara, no ha pogut ser establerta. Un cas que podria presentar continuïtat d'hàbitat és el jaciment del Camí d'Argentona, prop del Cementiri (Cabrils).

ment agrícola, són els jaciments: Jardí Park (Premià de Dalt); Camí d'Argentona, Prop del Cementiri (Cabrils); Can Modolell (hàbitat ibèric), Can Bartomeu, Can Català i Ca l'Esteban (Cabrera de Mar); Can Balençó (Argentona); Can Bada, Can Majoral (estrat ibèric), Camí de la Geganta / Ca l'Enrich i les Piques (Mataró), i Horta Fassina (Arenys de Mar).

Tots aquests establiments documenten l'inici de la colonització agrícola de la plana litoral del Maresme durant la segona meitat del segle II aC. No semblen fruit de l'evolució dels mateixos esquemes econòmics ibèrics, sinó més aviat de la implantació d'un nou model d'explotació del territori propiciat pels romans; fenomen, però, que materialitzà la població indígena de la contrada. Han estat interpretats com un veritable assaig del sistema romà d'explotació d'un territori mitjançant *villae* que s'implantà en aquesta zona a la segona meitat del segle I aC, amb posterioritat a la fundació d'*Iluro* cap a mitjan segle I aC, segurament, durant el Principat d'August (Pujol, García 1994: 106-108).

Segons un estudi recent, es proposa que la instal·lació a la plana dels indígenes es faria en llocs determinats prefixats per l'administració romana, mitjançant la implantació prèvia del cadastre romà, com a instrument de control polític i fiscal; fet que s'esdevindria cap el 150 aC. El cadastre romà més estès fou el de la centuriació. L'àrea primerament centuriada correspondria a l'àrea amb més possibilitats agrícoles controlada pels *oppida* indígenes preexistents (Cadira del Bisbe, Burriac i Torre dels Encantats) (Olesti 1995: 260, 310 i 313). D'època posterior, final del segle I dC, és la recent troballa a Can Soleret (Mataró) d'una alineació feta amb fragments d'àmfores, que ha estat interpretada com un límit de propietat rural. La seva orientació coincideix aproximadament amb la de la xarxa republicana proposada per Olesti (Gurrera, Gallemí 1994: 172-173).

El centre físic des del qual es dirigí i planificà l'ocupació dels nous territoris que calia explotar no podia ser cap altre, en aquests moments, que el *oppidum* de Burriac, principal hàbitat indígena de la comarca i centre fortament romanitzat, el qual travessa a partir del 150 aC una fase d'auge, amb remodelacions urbanístiques de l'assentament i un canvi de la seva funcionalitat. Aquest *oppidum*, que durant l'Ibèric Ple, amb el seu imponent recinte defensiu, havia donat prestigi al territori, i on s'hauria instal·lat i enterrat l'elit laietana, es convertí en un nucli important de romanització de la contrada que sembla que fou aprofitat pels mateixos romans com a centre redistribuidor de mercaderies itàliques i també com a centre

organitzador de les noves terres a la plana litoral que s'havien de començar a explotar.

L'arribada de colons itàlics a la comarca, possiblement important a partir d'època cesariana (CÒDEX 1992: 169) (Olestii 1995: 326); la fabricació dels primers envasos amforals laietans per a vi, fets a imitació dels itàlics, a partir del 80/70 aC (Miró, Pujol, García 1988: 116), i l'estructuració/fundació d'*Iluro* cap a mitjan segle I aC (Cerdà *et alii* 1994: 99) (Pujol, García 1994: 108-111), són fets que permeten entreveure un procés d'evolució del nou sistema econòmic d'explotació de la plana, durant la primera meitat del segle I aC, cap a un model agrari especialitzat en el cultiu de la vinya i, a partir de la fundació d'*Iluro*, en la comercialització a gran escala del vi, que fou vigent a la *Laietania*, com a mínim, fins al segon quart del segle I dC.

El moment final dels nuclis de poblament ibèric, tant de muntanya com de plana, és divers. Així, mentre que els poblats del Turó Gros de Céllecs i el de La Cadira del Bisbe sembla que cap a final del segle II aC ja estaven abandonats, La Torre dels Encantats no s'abandonà fins al primer quart del segle I aC (Sanmartí 1993: 489), i Burriac, fins al 50-40 aC (Miró, Pujol, García 1988: 110-111). Respecte als establiments dispersos per la plana, n'hi ha alguns que tan sols contenen materials del segle II aC, els quals hem de pensar que a final d'aquest segle ja estaven abandonats, com és el cas dels jaciments del Camí de la Geganta / Ca l'Enrich, Can Majoral (estrat ibèric) i Can Bada. D'altres, com els de la vall de Cabrera de Mar, s'abandonaren més tardanament, vers el segon quart del segle I aC (García, Zamora 1993: 151). L'amortització del forn del sector 1 de Madà es produí cap a mitjan aquest segle. Els estrats més moderns de Can Balençó són de finals del segle I aC (CÒDEX 1992: 164). Finalment, hem d'esmentar el jaciment de Les Piques (Mataró), encara en curs d'excavació, que sembla que podria oferir algunes novetats en aquest aspecte.

Una de les incògnites que planteja el jaciment de Madà és si hi ha continuïtat entre l'establiment ibèric i la vil.la romana, o bé si hi ha una desocupació de l'indret i una posterior construcció de la vil.la poc temps després. La qüestió no té resposta fàcil. Així, si comparem els materials del sector 1 amb els del sector 2 hem de dir que, malgrat no poder-se afirmar res amb seguretat, per no haver-se documentat físicament cap relació estratigràfica amb el sector 1, podria ser que hi hagués una continuïtat entre els dos sectors, amb la transformació de l'antic establiment documentat en el

sector 1 en una vil·la romana, en un moment no massa precisable de la segona meitat del segle I aC, segurament en època d'August. Ens fa pensar això el fet que els materials més moderns del sector 1 (Dressel 1B, Campaniana B i imitacions locals grises d'aquesta ceràmica) i els més antics del sector 2 (Dressel 1 i Dressel 21/22 itàliques, TS Itàlica i àmfores tarraconenses de les formes Pascual 1 i Dressel 2-4) cronològicament no difereixen gaire, i, fins i tot, alguns poden ser coetanis. Certament, la qüestió no podrà ser resolta fins que no es faci una excavació metòdica del jaciment.

La quantitat considerable de fragments d'àmfores Pascual 1 i Dressel 2-4 exhumats en el sector 2 de Madà, pot ser un indicador, al nostre entendre bastant clar, que possiblement l'activitat principal d'aquesta vil·la, com moltes altres del Maresme, durant el segle I dC fou la viticultura.

La troballa a l'aparell d'una de les parets de les estructures excava- des al sector 2 d'un fragment d'un vas de TS Hispànica de la forma Drag. 37 A (núm. 38), sembla indicar que aquestes es construïren amb posterioritat a l'últim terç del segle I dC. No correspondrien, doncs, al moment fundacional de la vil·la, sinó a una reforma feta possiblement cap a final del segle I dC o durant la primera meitat del segle II dC, moment en què ja havia acabat la producció a gran escala del vi laietà i quan, segurament, es decidí reorientar o diversificar la producció de la vil·la.

Correspon precisament també a aquesta mateixa època el fragment de placa de marbre blanc italià de caràcter aparentment funerari (núm. 65), de la qual només es conserven tres lletres [ ] NI [ ] i en un rengle inferior [ ] P [ ], escrites en lletres capitals quadrades molt profundes i gruixudes, de bisell molt regular "que donen un caràcter monumental fins i tot al petit fragment conservat". Els autors de l'estudi d'aquesta peça la daten entre la fi del segle I i mitjan segle II dC (Fabre, Mayet, Rodà 1983: 82, làm. 33).

Sobre la *pars urbana* de la vil·la, malauradament ho desconeixem gairebé tot. Sols sabem que a uns 20 m del *lacus* es trobarem diverses restes de parets d'un *hipocaustum*, que no s'excavà per falta de temps. Així mateix, la troballa d'algun material sumptuari palesa que aquesta fou una vil·la d'una certa riquesa. A part de la placa de marbre abans esmentada, aparegué un cap d'una escultura exempta, també de marbre, d'uns 13 cm d'altura per 13 cm d'amplada, possiblement de Luni/Carrara, amb la representació d'un personatge femení tocat amb un vel que molt possiblement

cal associar a una Niké (Foto 1). Aquesta escultura concebuda com un element decoratiu, sembla que formaria part d'una estructura arquitectònica.⁵

Les característiques del lloc on es construí la vil·la, molt apte per a les pràctiques agrícoles, a prop de diversos cursos d'aigua: torrents de Madà i de Can Calau, i rieres d'Argentona i d'Agell, i les bones comunicacions de què disposava l'indret, són factors que cal valorar a l'hora d'explicar la importància que sembla que assolí aquest establiment.

És innegable que ens trobem davant d'una vil·la força ben comunicada. A prop seu, hi passaven dues vies romanes: la Via Augusta i l'anomenada Via d'Agell. La comunicació amb la Via Augusta s'efectuaria per un camí del qual avui no s'ha conservat cap resta.

El ramal costaner de la Via Augusta passava a poc més d'un quilòmetre de la vil·la de Madà. El mil·liari trobat l'any 1954 a Can Vilalta (Vilassar de Mar) ha estat datat dels anys 9-8 aC (Fabre, Mayer, Rodà 1983: 123). El motiu de la construcció d'aquest ramal sembla bastant clar que fou la fundació de la colònia *Barcino*, entre els anys 15 i 10 aC. La construcció d'aquesta important via de comunicació, que travessava la comarca del Maresme, tot seguint la plana litoral, des de la Tordera fins al riu Besòs, aproximadament l'actual Camí del Mig, i que posava en comunicació les ciutats d'*Iluro*, *Baetulo* i *Barcino*, es féu segurament sobre un camí precedent que degué ser emprat en època tardorepublicana, juntament amb el camí de muntanya, conegut com a Camí dels Contrabandistes, que degué comunicar els principals poblats ibèrics de la zona.

A prop del Cementiri de Cabrera de Mar, aproximadament a un quilòmetre del jaciment de Madà, s'han documentat restes de l'altra via romana esmentada, de la qual encara és visible actualment un tram empedrat amb grans lloses de granit. Aquesta via secundària, coneguda com Via d'Agell, tenia una amplada d'uns 3,5 m (Clariana 1989: 14). Sembla que partia de la Via Augusta, però es desconeix exactament cap a on es dirigia.

El material exhumat en el sector 2 de Madà palesa una continuïtat ininterrompuda de l'establiment, segurament ja des d'època d'August fins al moment final que s'ha de situar en el segle V dC (TSA D, forma Hayes 91 B i TSP grisa, formes Rigoir 1 i 15, que són els materials més moderns trobats fins ara al jaciment).

⁵Agraïm aquesta informació a la Dra. Isabel Rodà.

Relativament a prop del jaciment de Madà, als veïnats del Cros i d'Agell, es coneixen, la majoria des de fa temps, altres jaciments romans, alguns amb precedents indígenes, com seria el cas, per posar un exemple, del jaciment de Can Por / Sitges de la Por. Malgrat no haver-se pogut fer en la major part d'aquests jaciments excavacions gaire metòdiques, llevat de l'abocador ceràmic de Can Portell (CODEX 1992: 169-172) i de les Sitges de la Por, no hem volgut acabar la present comunicació sense fer algunes consideracions sobre l'hàbitat romà d'aquesta part concreta del *territorium* d'Iluro.

El territori que hem triat per al nostre estudi comprèn una àrea que va des de la riera d'Argentona a la riera d'Agell, i des de l'autopista A-19 fins a la cota de 100 m sobre el nivell del mar. En concret, una àrea d'uns 4 km², on hem documentat un total d'onze jaciments, els qual creiem que presenten indicis romans clars (Prevosti 1981: 194, 197, 201, 243, 244, 246) (Olesti 1995: 439-442, 444 i 448-450). Aquests jaciments són els següents:

- Baronia del Viver/Can Serra LLadó (Argentona)
- Can Portell (Argentona)
- Can Por / Sitges de la Por (Argentona)
- Madà / Can Bartrina (Argentona)
- Sant Miquel del Cros / Can Garí (Argentona)
- Can Xacó (Cabrera de Mar)
- Prop de Can Mora (Cabrera de Mar)
- Les Genesses (Cabrera de Mar)
- Can Carbonell (Cabrera de Mar)
- Entre Can Pujol i Can Roca (Cabrera de Mar)
- Cementiri de Cabrera de Mar (Cabrera de Mar)

De tots aquest jaciments, n'hi ha alguns dels quals sols sabem que s'hi han fet troballes superficials de materials romans, com seria el cas dels de la Baronia del Viver, Can Por (l'estructura de l'Ibèric Final amb coberta de *tegulae* sembla que s'amortitzà cap a mitjan segle I aC), Les Genesses i entre Can Pujol i Can Roca. En tots aquests casos, els materials més moderns sembla que corresponen a l'Alt Imperi (TS Africana A del segle II dC).

Un altre dels jaciments és Can Portell, un abocador ceràmic, al costat de diversos forns no excavats, amb materials que poden datar-se entre la segona meitat del segle I aC i l'època de Tiberi.

La resta de jaciments, sis en total (lâm. 1), són els que presenten més possibilitats de tractar-se de vil·les, perquè a tots ells, en principi, s'hi han

localitzat estructures arquitectòniques. Veiem amb una mica més de detall cadascun d'ells:

MADÀ: En el sector 1, es documentà un forn amortitzat entre el 60-40 aC. En el sector 2, és clara l'existència d'una vil·la que desenvolupà la seva activitat segurament des de l'època d'August fins al segle V dC.

SANT MIQUEL DEL CROS: En construir-se l'actual capella l'any 1929, s'hi documentaren restes d'habitacions pavimentades amb *opus signinum*, un *lacus* i una conducció d'aigües. En construir-se una piscina l'any 1963 al costat de l'ermita, dins de la propietat de Can Garí, aparegueren les restes d'un edifici romà amb dues habitacions pavimentades amb *opus signinum* que s'han relacionat amb les restes anteriors. En aquest jaciment, hi ha poc material de l'Alt Imperi i molt del Baix Imperi (TS Africana D i TS Paleocristiana), el seu moment més important. També es coneix en aquest indret la presència d'una necròpolis amb enterraments en *tegulae* (Ribas 1975: 100-101).

CAN XACÓ: Marià Ribas assenyala en aquest lloc la presència de restes d'una vil·la romana. La Secció Arqueològica del Museu de Mataró hi excavà l'any 1977 un *lacus*, i exhumà en l'estrat que cobria l'estructura materials dels segles I-II dC. El material més modern és TS Africana A (Lleonart, Clariana 1977:65-70).

PROP DE CAN MORA: S'han documentat en aquest indret habitacions pavimentades amb *opus signinum* construïdes al voltant d'un pati (peristil ?) i també un forn de planta circular. A part de la ceràmica comuna, hi ha aparegut TS Sud-gàl·lica del segle I dC.

CAN CARBONELL: Hi ha referència de la troballa de parets, paviments d'*opus signinum*, un *lacus* i, possiblement, també un *hipocaustum*. Sembla clar que es tracta d'una vil·la. Hom esmenta la troballa de *sigillata* de molt bona qualitat.

CEMENTIRI DE CABRERA DE MAR: És força probable l'existència aquí d'una vil·la. S'hi han trobat força materials, ferros, escòria de plom i restes d'*opus testaceum*. Pertanyent a aquest jaciment, es disposa del dibuix d'una àmfora que sembla ser una Dressel 2-4. Al lloc hi ha també una necròpolis d'enterraments amb *tegulae*. El tram empedrat de la via romana d'Agell hi passa molt a prop.

Sense poder-ho assegurar per manca de més dades, sembla que aquestes vil·les o possibles vil·les estaven totes ja en funcionament en el segle I dC, moment del qual hi ha materials a totes elles. Les distàncies aproxima-

des que hi ha entre aquests jaciments són les següents:

Entre Madà i Sant Miquel del Cros: 600 m

Entre Sant Miquel del Cros i Can Xacó: 600 m

Entre Can Xacó i Prop de Can Mora: 600 m

Entre Prop de Can Mora i Can Carbonell: 550 m

Entre Can Carbonell i Cementiri de Cabrera de Mar: 550 m

En el segle I dC, la distància mitjana entre un assentament i un altre seria, doncs, d'uns 580 m. Tot i reconèixer que l'àrea estudiada per nosaltres és una petita part del *territorium* d'*Iluro*, donem a conèixer aquestes dades, ja que pensem que podrien ser útils per a un estudi posterior d'àmbit territorial més ampli.

El moment de màxima eclosió d'aquestes vil·les sembla que fou el segle I dC, moment que coincidiria amb el més àlgid de la producció i comerç del vi laietà. En quatre dels sis jaciments, s'hi han localitzat estructures de *lacus*, que segurament s'han de relacionar amb la producció de vi.

La reducció del nombre de vil·les en el Baix Imperi és evident; Can Xacó, Prop de Can Mora i Can Carbonell sembla que no arriben al segle III dC. El material més modern exhumat és TS Africana A. Tan sols tres jaciments perviuen en el Baix Imperi: Madà, Sant Miquel del Cros i Cementiri de Cabrera de Mar. En els dos últims hi ha documentades necròpolis amb enterraments fets amb *tegulae*, molt característiques dels segles III-V dC.

El sistema de *villae*, si més no en aquesta part del *territorium* d'*Iluro*, sembla fer fallida en el segle V dC. En cap dels sis jaciments s'hi han documentat clarament materials d'època posterior. Això coincideix amb els estrats més moderns documentats fins ara a *Iluro* (García 1995: 17), tret d'alguna troballa puntual d'època lleugerament posterior, datable en el segle VI dC (Cerdà *et alii* 1994: 99) (Jàrraga, Clariana 1994: 222).

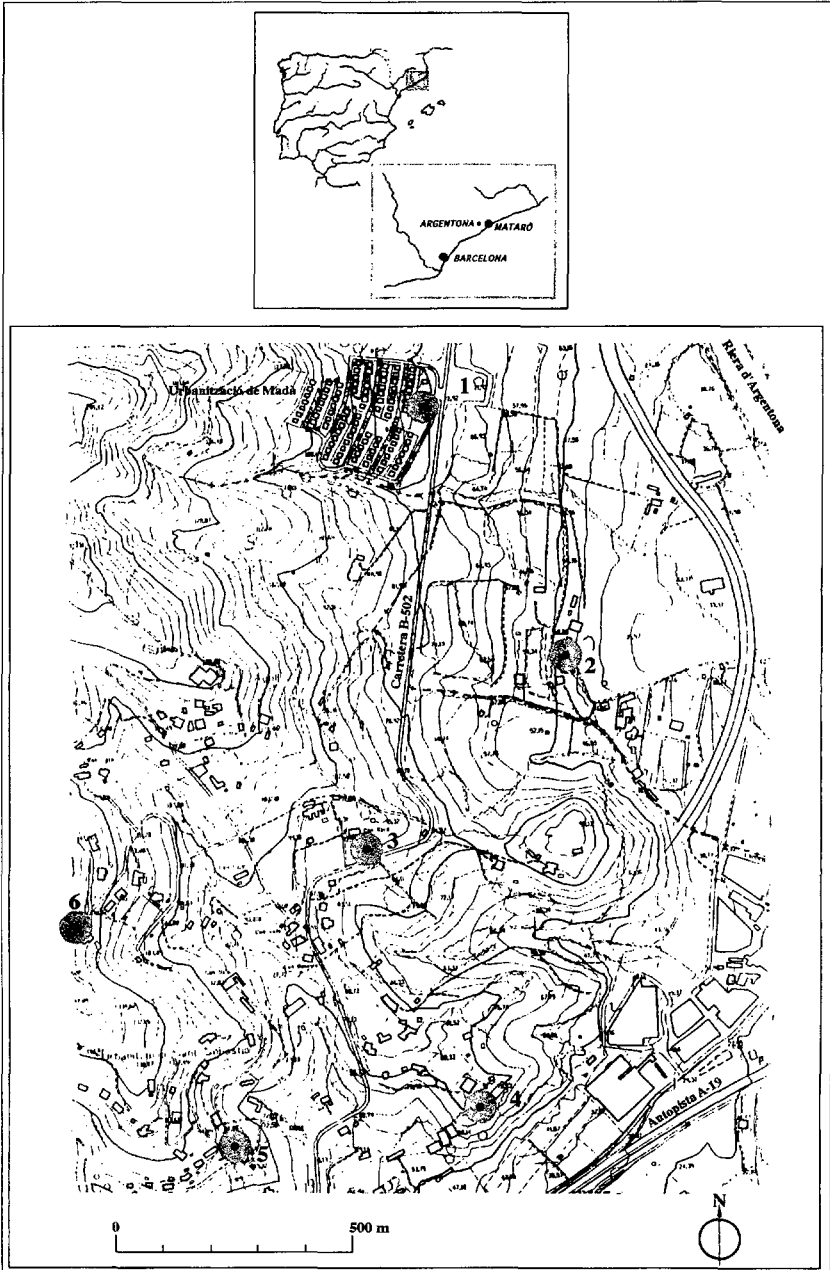
Hem de remuntar al segle X per tornar a tenir notícies de la zona objecte d'estudi, ja que és de l'any 992 una escriptura del Cartulari de la Catedral de Barcelona on s'anomena el lloc d'Agell con una vil·la: *et sic vadit per villam Agelli* [...] (Prevosti 1981: 212). De pocs anys després, el 1014, es coneix un altre document que fa referència a la capella de Sant Miquel del Cros (Ribas 1964: 174).

BIBLIOGRAFIA

- ATLANTE I (1981). *Atlante delle forme ceramiche I. Ceramica fina romana nel Bacino Mediterraneo (Medio e Tardo Imperio)*, a Enciclopedia dell'Arte Antica Classica e Orientale. Roma, 1981.
- ATLANTE II (1985). *Atlante delle forme ceramiche II. Ceramica fina romana nel Bacino Mediterraneo (Ellenismo e Primo Imperio)*, a Enciclopedia dell'Arte Antica Classica e Orientale. Roma, 1985.
- BONAMUSA, J. (1972). "Descoberta de noves vil·les romanes a la comarca del Maresme", a *Cingles* 11, p. 8-9. Mataró, 1972.
- CARRERAS, N.; RIGO, A. (1994). "Can Blanc (Argentona, Maresme). Una vil·la romana de mitjan segle I dC a principis del segle III dC", a *Laietania* 9, p. 183-213. Museu Comarcal del Maresme-Mataró. Mataró, 1994.
- CERDÀ, J.A.; GARCÍA, J.; MARTÍ, C.; PERA, J.; PUJOL, J.; REVILLA, V. (1994). "Iluro, Oppidum Civium Romanorum: Estado de la cuestión", a *Actes del XIV Congrés Internacional d'Arqueologia Clàssica*, vol II, p. 97-99. Tarragona, 1994.
- CLARIANA, J.F. (1989) "Les vies de comunicació del Maresme a l'Antiguitat: un estat de la qüestió", a *V Sessió d'Estudis Mataronins*, p. 7-32. Museu Arxiu de Santa Maria. Mataró, 1989.
- CODEX SCCL (1992). "Excavacions a l'autopista A-19, variant de Mataró. Tres exemples del poblament del Maresme: de l'ibèric ple a la romanització", a *Laietania* 7, p. 157-189. Museu Comarcal del Maresme-Mataró. Mataró, 1992.
- FABRE, G.; MAYER, M.; RODÀ, I (1983). *Inscripcions romanes de Mataró i la seva àrea. (Epigrafia romana del Maresme)*. Accèssit premi Iluro 1980. Caixa d'Estalvis Laietana. Mataró, 1983.
- GARCÍA, J.; ZAMORA, D. (1993). "La vall de Cabrera de Mar. Un model d'ocupació del territori a la Laietània ibèrica", a *Laietania* 8, p. 147-179. Museu Comarcal del Maresme-Mataró. Mataró, 1993.
- GARCÍA, J. (1995). "Una aproximació al coneixement de la ciutat romana d'Iluro (Mataró)", a *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria* 52, p. 4-17. Museu Arxiu de Santa Maria. Mataró, 1995.
- GURRERA, M.; GALLEMÍ, F. (1994). "El jaciment de Can Soleret (Mataró, el Maresme). Un límit de propietat rural privada en època romana", a *Laietania* 9, p. 161-180. Museu Comarcal del Maresme-Mataró. Mataró, 1994.

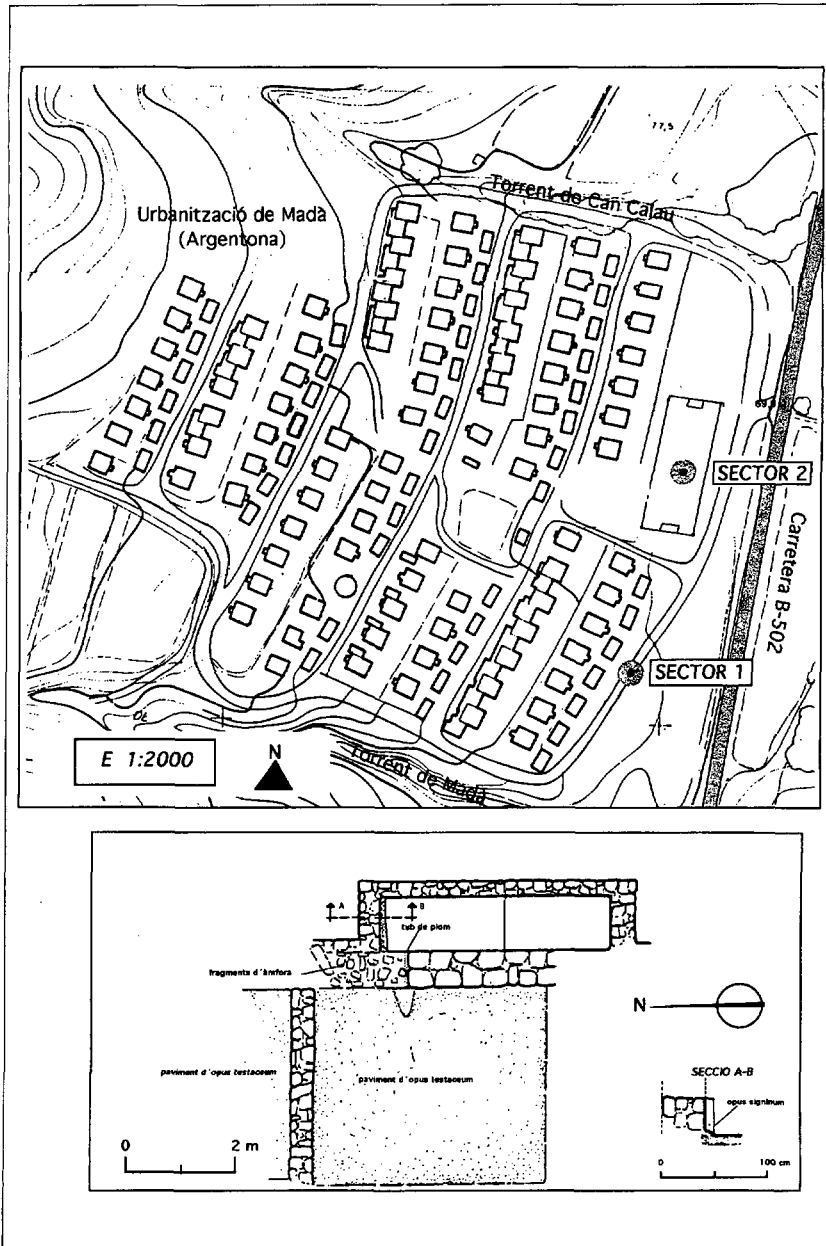
- JÀRREGA, R.; CLARIANA, J.F. (1994). "Aportación al estudio de la ciudad romana de Iluro/Alarona (Mataró) durante la Antigüedad Tardía", a *Actes del XIV Congrès Internacional d'Arqueologia Clàssica*, vol. II, p. 220-223. Tarragona, 1994.
- KEAY, S.J. (1984). *The late roman amphorae in the western mediterranean. A typology and economic study: the catalan evidence*. BAR International Series 196. 2 vol. Oxford, 1984.
- LÓPEZ MULLOR, A. (1989) *Las cerámicas romanas de paredes finas en Cataluña*. 2 vol. Diputació de Barcelona. Barcelona, 1989.
- LLEONART, R.; CLARIANA, J.F. (1977). "Un lacus romà a la finca de Can Xacó, a Santa Elena d'Agell (Cabrera de Mar)", a *Quaderns de Prehistòria i Arqueologia de Mataró i el Maresme*, núm. 3, p. 65-67. Museu Comarcal del Maresme-Mataró. Mataró, 1977.
- MAYET, F.(1975). *Les céramiques a Parois Fines dans la Péninsule Ibérique*. Publications du Centre Pierre. París, 1975.
- MESTRE, J.M. (1979a). "Troballes arqueològiques a la urbanització de Can Madà", a *Llaç*, 32. Argentona, 1979.
- MESTRE, J.M. (1979b). "Troballes arqueològiques a la urbanització de Can Madà (i 2)", a *Llaç*, 33. Argentona, 1979.
- MIRÓ, J.; PUJOL, J.; GARCÍA, J. (1988). "El dipòsit del sector occidental del poblament ibèric de Burriac (Cabrera de Mar, el Maresme). Una aportació al coneixement de l'època ibèrica tardana al Maresme (s. I aC)", a *Laietania* 4. Monografia. Museu Comarcal del Maresme-Mataró. Mataró, 1988.
- MOREL, J.P. (1981). *Céramique campanienne. Les formes*. Ecole Française de Rome. 2 vol. Roma, 1981.
- OLESTI, O. (1995). *El territori del Maresme en època republicana (s. III-I aC)*. *Estudi d'Arqueomorfologia i Història*. Premi Iluro, 1994. Caixa d'Estalvis Laietana. Mataró, 1995.
- PREVOSTI, M. (1981). *Cronologia i poblament a l'àrea rural d'Iluro*. 2 vol. Premi Iluro 1980. Caixa d'Estalvis Laietana. Mataró, 1981.
- PUJOL, J.; GARCÍA, J. (1994). "El poblament ibèric dispers al Maresme central: L'exemple de Can Bada (Mataró), i el procés de romanització des de l'inici de la colonització agrícola fins al naixement d'Iluro", a *Laietania* 9, p. 89-129. Museu Comarcal del Maresme-Mataró. Mataró, 1994.
- RIBAS, M. (1964). *Els orígens de Mataró*. Premi Iluro 1963. Caixa d'Estalvis Laietana. Mataró, 1963.

- RIBAS, M. (1975). *El Maresme en els primers segles del cristianisme*. Accèssit premi Iluro 1973. Caixa d'Estalvis Laietana. Mataró, 1975.
- SANMARTÍ, J. (1993). "Les ceràmiques de vernís negre del poblat de La Torre dels Encantats (Arenys de Mar, el Maresme), campanya del 1957", a *Homenatge a Miquel Tarradell*, p. 475-498. Edicions Curial. Barcelona, 1993.
- TCHERNIA, A. (1986). *Le vin de l'Italie romaine*. Ecole Française de Rome. Roma, 1986.
- VEGAS, M. (1973). *Cerámica común romana del Mediterráneo Occidental*. Universidad de Barcelona. Barcelona, 1973.

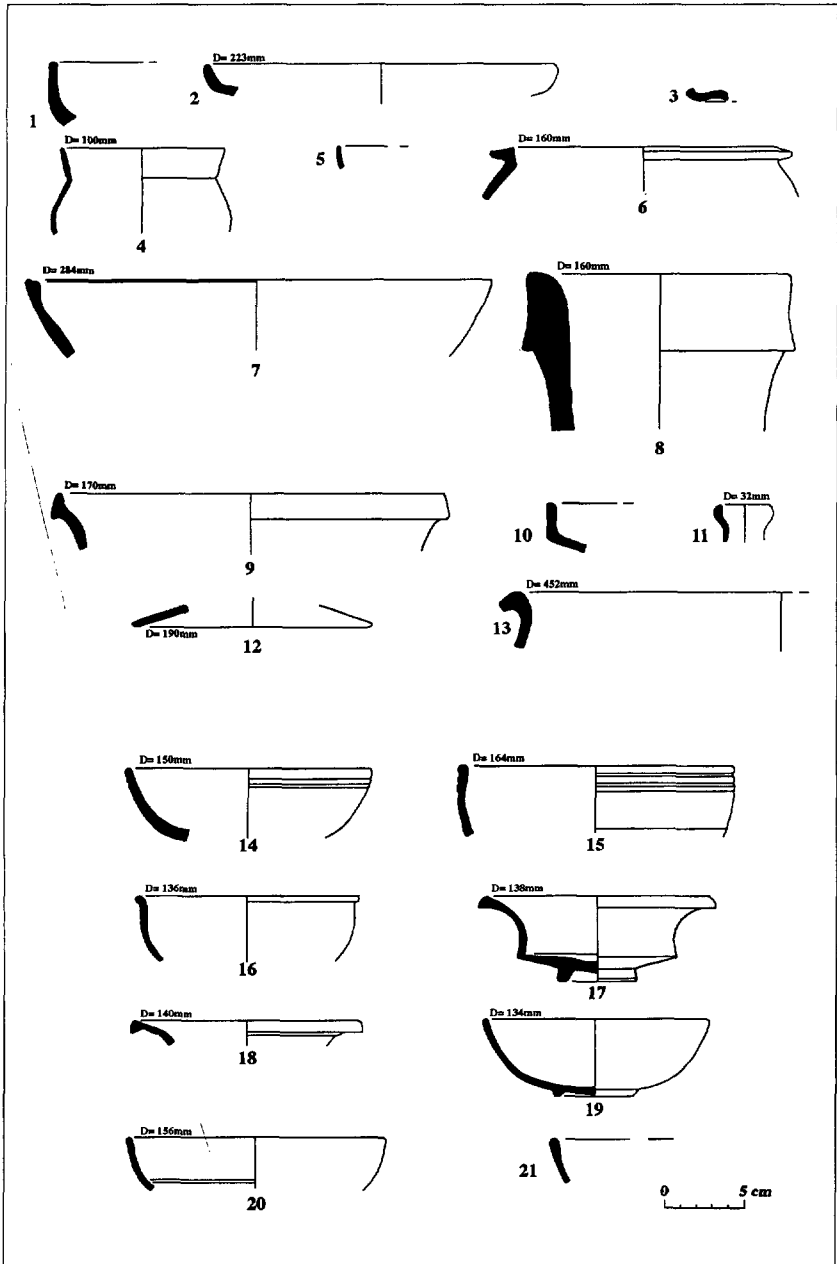

Làmina 1: Principals jaciments romans. Madà (1), Sant Miquel del Cros (2), Can Xacó (3), Prop de Can Mora (4), Can Carbonell (6) Cementiri de Cabrera (6).

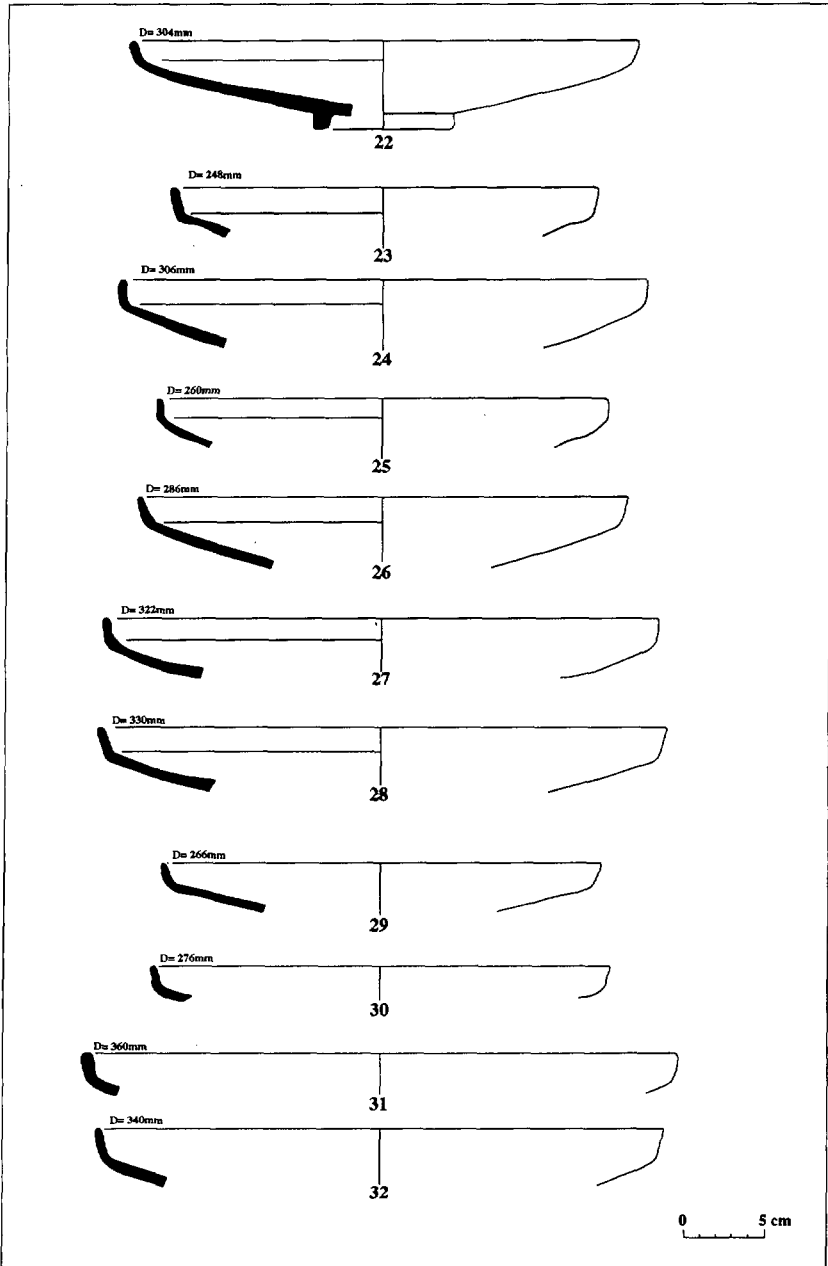

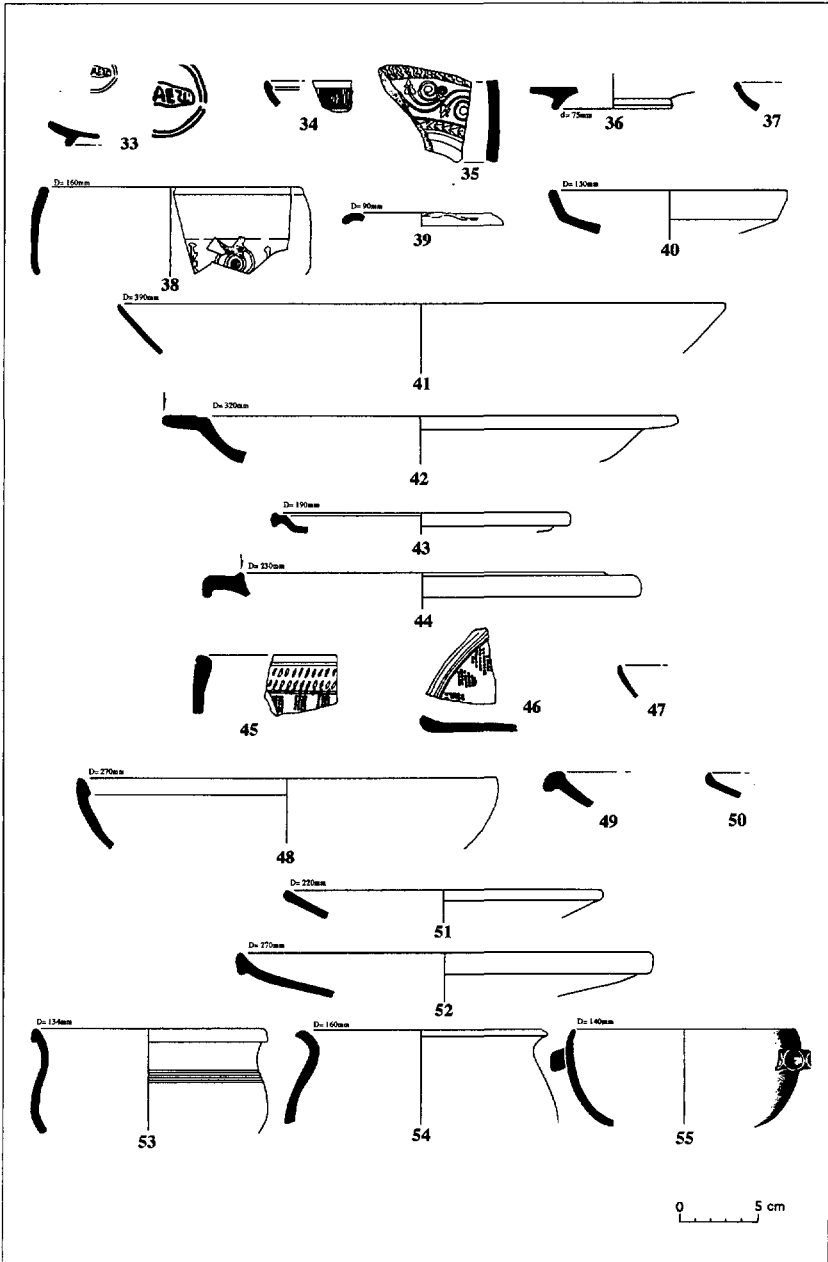
Làmina 2: Situació dels sectors 1 i 2 de Madà.
i planta de les estructures del sector 2 (dibuix de Robert Leonart).

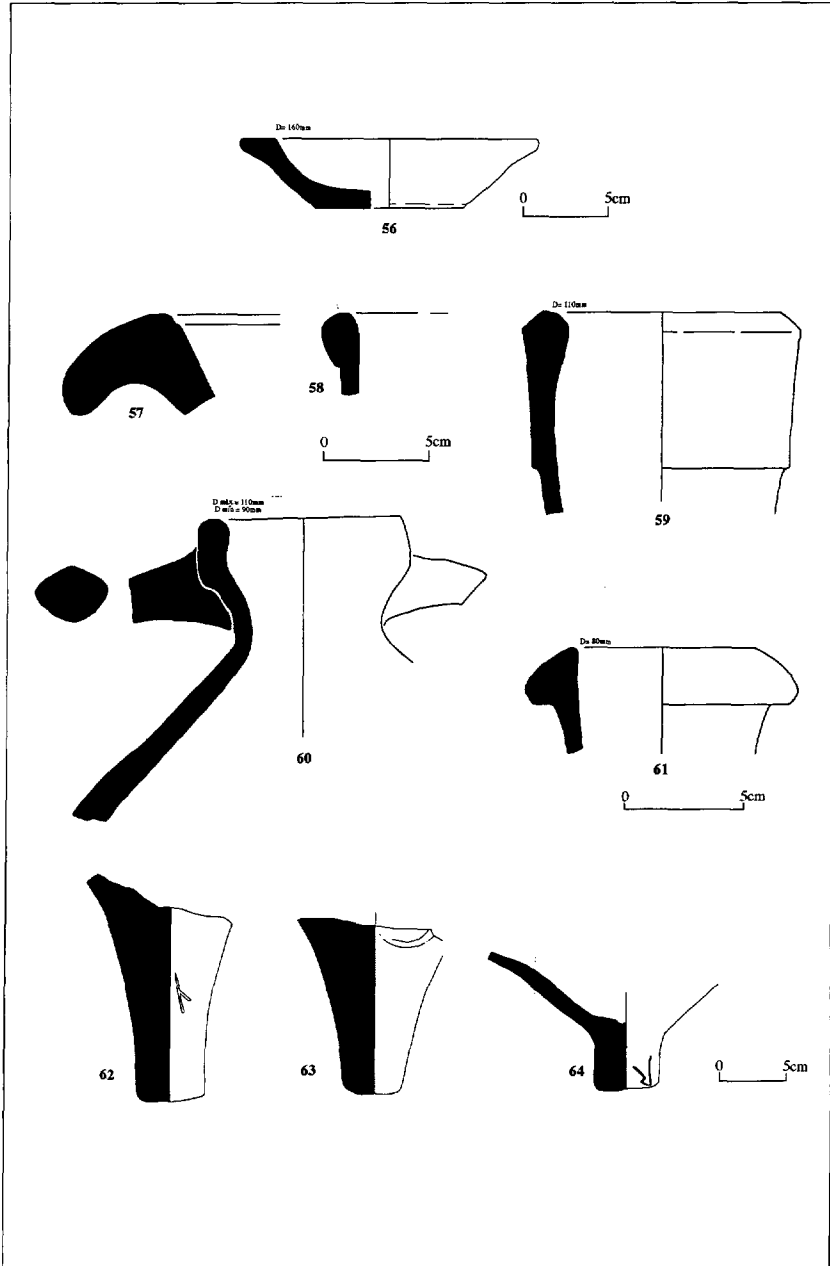
Làmina 3. Sector 1: Ceràmica de procedència itàlica (1-8), ceràmica ibèrica (9-13) i ceràmica grisa de Madà (14-21).

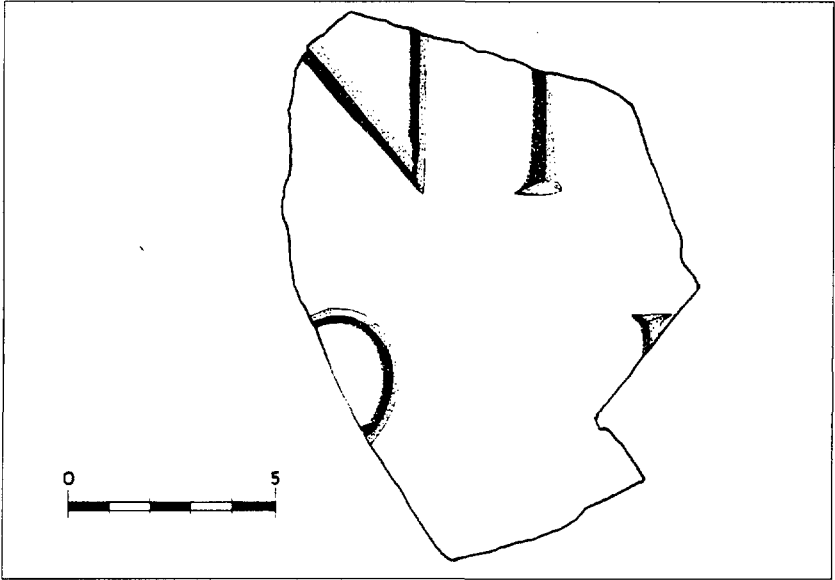
Làmina 4. Sector 1: Ceràmica grisa de Madà.

Làmina 5. Sector 2: Ceràmica de la vil·la romana de Madà.

Làmina 6. Sector 2: Ceràmica de la vil·la romana de Madà.

Làmina 7. Sector 2: Fragment de làpida de marbre.

Foto 1. Sector 2: Fragment d'escultura de marbre.